

Українська мова і література

Переклад української мови
і літератури з російської мови
індекс

№ 11, 2018

в школах України

Наукове і ненаукове в проекті
нової редакції Українського
правопису 2018 року

Соціокультурна складова
змісту підручників
з літературного читання
для 5 класу шкіл з мовами
навчання національних меншин

Гуманістична ідея перемоги добра
над злом у романі Івана Багряного
«Тигролови»

День української писемності та мови
в сучасній школі
Сценарій виховного заходу

ДЕТАЛЬНІШЕ НА REDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
видавничо-інформаційно-виробниче підприємство

Українська мова і література в школах України

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЖУРНАЛ

№ 11 (186) Листопад 2018

Видається з 1999 року. До січня 2012 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах». До січня 2014 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в сучасній школі»
Внесено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора педагогічних наук, затвердженого Постановою Президії ВАК України від 22.12.2010 р. № 1 – 05/8
Свідectво про державну реєстрацію: серія KB № 20009 – 9809 Р від 25. 06. 2013 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДІВП ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Головний редактор – Станіслав Караман, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету ім. Ф. Палацького (Чеська Республіка)

Зінаїда Бакум, доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Криворізький національний університет» (Україна)

Микола Барактян, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Алла Богуш, академік НАПН України, професор, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Олена Бондарева, доктор філологічних наук, професор, проректор з розвитку лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Анатолій Висоцький, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Ніна Голуб, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України (Україна)

Олена Горошкіна, доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Марія Греб, доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет (Україна)

Анатолій Гуляк, доктор філологічних наук, професор, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Ремзі Девлетов, доктор педагогічних наук, професор, Ардаханського університету (Республіка Туреччина)

Наталія Дика, завідувач кафедри методики мов і літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Наталія Діденко, кандидат педагогічних наук, викладач Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Олена Єременко, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Лідія Кавун, доктор філологічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Україна)

Ольга Копусь, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор з науково-навчальної роботи, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор, Познанський університет імені Адама Міцкевича (Республіка Польща)

Олена Котусенко, головний спеціаліст МОН України з питань викладання української мови та літератури і світової літератури (Україна)

Оксана Кучерук, доктор педагогічних наук, професор кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін ННІ філології та журналістики, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Лідія Мамчур, доктор педагогічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна)

Людмила Овсінко, кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна)

Віктор Огнев'юк, академік НАПН України, професор, ректор Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Сергій Омельчук, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Херсонський державний університет (Україна)

Марія Пентиліук, доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна)

Ірина Приліпко, доктор філологічних наук, доцент, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (Україна)

Володимир Різун, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Олександра Савченко, академік НАПН України, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Григорій Семенюк, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Олексій Неживий, доктор філологічних наук, професор, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (Україна)

Василь Нудний, заступник директора з навчально-організаційної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського» (Україна)

Ольга Слоньовська, кандидат педагогічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

Микола Степаненко, доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Україна)

Олександр Стишов, доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Іван Хом'як, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Острозька академія» (Україна)

Таміла Яценко, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України

НАУКА - ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Наукове і ненаукове в проєкті нової редакції Українського правопису 2018 року

3

НАУКА - ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ

Наталія БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО.

Реалізація соціокультурного складника у змісті підручників з літературного читання для 5 класу шкіль з мовами навчання національних меншин

7

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ ВЧИТЕЛІВ

Інна ХАНЧУК, Оксана ЯНКОВИЧ

«Перезавантаження» уроку літератури: методика «DAILY 5» («ЩОДЕННІ 5») для формування ключових компетентностей в учнів середньої школи

9

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛІВІ-СЛОВЕСНИКУ

Стефанія ЯВОРСЬКА

Види контролю навчальних досягнень із синтаксису як засіб перевірки мовної компетентності учнів

14

Людмила БІДНА

Гуманістична ідея перемоги добра над злом у романі Івана Багряного «Тигролови»

19

Григорій КЛОЧЕК

Ліна Костенко.

Я скоро буду виходити на вулиці Києва...
Текст та його інтерпретація

22

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА

Олена ГОЛИК

«Загадкова сила музики». Образи нових жінок-інтелектуалок у творі О. Кобилянської «Меланхолійний вальс»

24

Алла БІЛОШИЦЬКА

Лірична драма І. Франка «Зів'яле листя» – шедевр інтимної лірики
Українська література, 10 клас

Марія ФЕЩЕНКО

Новелістична акварель

Михайла Коцюбинського «На камені»
Українська література, 10 клас

29

Орися РИК

Розвиток зв'язного мовлення. Практичні вправи на визначення граматичних основ та другорядних членів речення

32

Тетяна МАКУХА

Тексти для мовчазного читання
Із завданнями для оцінювання рівня сформованості мовленнєвих навичок учнів

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

Анжела СОКУР

Українська фантастика. Зустріч із давніми знайомими. Повість Лесі Ворониної «Таємне товариство брехунів»
Українська література, 7 клас

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Наталія ЛОГВИНЕНКО, Аліна ЛОГВИНЕНКО

«З журбою радість обнялась...»
До 140-річчя від дня народження
Олександра Олеся

Марина ДІДУК

День української писемності та мови в сучасній школі
Сценарій виховного заходу

ПОЕТИЧНА МОЗАІКА

Ольга ХОДАЦЬКА

Дай, Боже, нам миру!

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Алла ДОБРОВОЛЬСЬКА

До читацької скарбнички
Василя Сухомлинського
Урок-подорож у часі в пошуках
людяності та доброти

Валентина АЛЕКСАНДРОВА

«Мандрівка підземними річками Києва».
(Закінчення)
Засідання топонімічного гуртка
для учнів 9 – 10 класів

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Василь ЯРЕМЕНКО

Поповнення літературознавчої скарбівни

Ірина ПРИЛІПКО

На межі можливого й неможливого: художній експеримент як спосіб подолання канону

ПОЕТИЧНА СТОРІНКА

«МАНДРІВКА ПІДЗЕМНИМИ РІЧКАМИ КИЄВА»*

Засідання топонімічного гуртка для учнів 9 – 10 класів

Валентина АЛЕКСАНДРОВА, старший викладач кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Еколог. Річка **Либідь** – найбільша мала річка в Києві. У 30-ті роки її загнали в колектор через те, що її частково заболочені території були розсадником малярії. Після цього багато людей про неї взагалі забули. Сьогодні Либідь забруднена стічними водами.

Фольклорист. Чому річка **Либідь** стала легендою? Назва річки тісно пов'язана з історією міста Києва. Вона оспівана в легендах, баладах, переказах та літописах. Першу згадку знаходимо в «Повісті минулих літ», яка датується XI століттям: «Було три брати: одному ім'я Кий, другому – Щек, а третьому – Хорив, а сестра в них була Либідь».

З давніх часів наші діди і прадіди розповідають нам легенду про річку Либідь. Річка пішла від сліз Либеді – дочки київського князя. Вона була чудова, як травневе сонце. З усіх частин світу з'їжджалися молоді лицарі, князі й королевичі просити її руки. Але княжна й знати, й чути не хотіла про своє весілля. Так сумно минуло кілька літ. Помер старий князь, почав інший правити. Княжна мусила була вибратись із палацу. Вона побудувала собі хатку за Києвом на горі та й жила в ній одна-одненька. Сумним-сумним було молодій дівчині чернече її життя. Дні й ночі від суму і жалю вона плакала. І з цих сліз пішов струмочок, який і назвали Либіддю. А та гора, на якій жила княжна, зветься тепер Дівич-горою...

Поет. Ось як пише про річку Либідь поет **Володимир Підпалий**.

Вузьюнька, мов стрічка, а не річка,
Полощешся, не плещешся, скоріш...
Дніпрова донько, посестро потічка,
Приплинь на хвилюшку хвилю у віри!

І знов біжи, бо що ж тобі робити!
Рий береги, закуті у граніт...
На дні твоїм я, річко, запримітив
Від туфельки князівни теплий слід...

В якимсь, іще дохристиянським, літі
Отут, де ніші ми, вона була і,
На луці твоїй нарвавши квітів,
Вона он-он до терема пішла...

Або поетеса **Валерія Богуславська**

І жистигли, величаві,
Скам'яніли їм тіла,
Хоч би як їх величали...

А вона текла, текла.

Хвилі сміхотливі бігли,
Не спляючись на мить,
Маяли рукава білі,
Шовком вишита блакить.

Де ж тепер твоїй посміх, Либідь,
І купальські де вінки?
Хто тебе у бруд заглибив,
На ганьбу чи на погибель
Сплюндрувавши на віки?

Чиста діво, горда паво,
Пишна панно-течія,
Ти тепер – стічна канава,
Ти – нікто і нічия.

Закували в камінь бранку,
Заплювали... Пом'яни...
Як братів у білі зібрати,
Як вони вже кам'яні?..

Отже, вивчення топонімів (гідронімів) має відбуватися не лише на уроках української мови у старшій школі під час розгляду відповідного лінгвістичного матеріалу з лексики, морфології, словотвору, орфографії, синтаксису, а й на заняттях гуртка з української мови. Вправи і завдання, які має добирати вчитель для вивчення топонімів (гідронімів), повинні бути спрямовані не лише на визначення етимології слова, орфографічного написання, а й на їх комунікативну спрямованість.

Робота у топонімічному гуртку дасть поштовх до необхідної науково-дослідницької діяльності й забезпечить ефективність у навчанні шляхом проведення дидактичних ігор, створення ігрових ситуацій задля розвитку інтелекту, пізнавальної діяльності, творчого мислення старшокласників, спонукає їх до самостійного пошуку цікавої інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменецька Л. Л. Топоніміка в українській актовій мові XIV–XX ст. // Мовознавство. Т. XIV. – К., 1957.
2. Малые реки Киева и их исследователи / Кирилл Степанец. – К.: Сидоренко В.Б., 2015. – 104 с.
3. Словник гідронімів України / Уклад. І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко; редкол.: (голова) К. К. Цілуйко. – Київ: Наукова думка, 1979. – 781 с.